

Nők a tükörben Nő, tükör, írás
Értelmezések a 20.
század első felének női
irodalmáról
Szerk. Varga Virág és
Zsávolya Zoltán
Ráció, Bp., 2009.

A női szépirodalmi antológiák (*Éjszakai állatkert*, *Szomjas oázis*, *Sós kávé* stb.) után végre egy átfogó tanulmánykötet is napvilágot látott. A feminista-, majd a gender-kritika ugyanis egészen sokáig irodalmunk mostohagyereke volt. Egyesek még mindig a korai, harcos feminista propagandaszövegek örökségét hallják bele ezekbe a szövegekbe, még akkor is, ha pusztán csak a női léttapasztalatokkal foglalkoznak. Napjainkban, ahogy Mekis D. János is írja kiváló problémafelvető bevezető tanulmányában „maga a feminizmus sem tűnik föl az »irodalomértő« közvélekedés számára olyan zárt – és irodalomidegen – jelenségként, mint akár még a kilencvenes években. A kisajátítás [...] helyett a »kiáradás« alakzata jellemzi a téma beszédkontinuumát, melyben magának »a témának« a hasadása is végbemegy.” A téma, magyarán a nő(iség), végre kezd túllépni az önmagára ébredés gyerekbetegségein, a létjogosultságáért és fennmaradásért folytatott küzdelmeken és sokfélébb, szabadabb hangot enged meg magának az irodalomban és a művészet egyéb más területein.

A női reKON sorozat első tanulmánykötete az 1890-es évek végétől az 1930-as évek végéig öleli át a modernség magyar női irodalmának jelentős műveit és alkotóit, így például Czöbel Minkát, Lux Terkát, Tóth Wandát, Kaffka Margitot, Lesznai Annát, Kosztolányiné Harnos Ilonát vagy épp Becski Irént. A könyv olvasóbarát szerkezete elősegíti azt, hogy azok az érdeklődők, akik nem csupán egy-egy alkotóra kíváncsiak, hanem egészében az adott korszak női alkotóira, akár egyvégtében is végigolvassák a kötetet. Persze tudományos igényességéből fakadóan nem az egyéjszakás könyvek körébe tartozik. Sőt, úgy gondolom, helyenként talán a kevesebb több elvét is alkalmazhatták volna a tanulmány írói. De a kötet szerkesztőinek erényei közé tartozik, hogy a nehezebb, valóban alapos részletességgel és szaknyelven megírott dolgozatokat jó érzékkel helyezik el egy-egy könnyebben emészthető íróportré, műelemzés közé. A makro- és mikroelemzések során gyakorlatilag felhasználják a kutatási módszerek teljes eszköztárát a műfajpoétikai szempontoktól kezdve a narratológiai, szemiológiai, stilisztikai problémákig bezárólag.

A kötetkezdő tanulmányok elsősorban a XX. század elejének korrajzát, kultúrtörténeti háttérét vázolják fel, amely átfogó képet ad a női irodalom kialakulásának körülményeiről. Zsák Judit női szubjektumról szóló írása, a Freudra is nagy hatással levő Otto Weininger osztrák filozófust helyezi a középpontba, aki a szecesszió korának identitáskrisisében egy sajátos női szubjektumképet dolgozott ki. *Nem és jellem* című munkájában azt bizonygatja, hogy „a nőnek nincs lelke, nincs jelleme, sem egyénisége, személyisége vagy szabadsága, karaktere vagy akarata [...] a nő alapján véve névtelen, hiszen természeténél fogva nincs személyisége”. Egy másik férfi, Osváth Ernő is meghatározó szerepet töltött be ez idő tájt. A Nyugat szerkesztője ugyanis annak idején az emancipáció előmozdítójává vált azáltal, hogy a Nyugat összes számában közölt 3000 szerzője közé 60 nőt is bejuttatott, s az írók feladatául a nőiség ábrázolását szabta. Osváth alakja azonban csak háttérként szolgál, hiszen gyakorlatilag a körülötte csoportosuló nőkről ír Szilágyi Judit, aki egy eddig sehol nem közölt Dénes Zsófia-levelet is közöl, amelyet az író csak halála után engedélyezett kiadni annak túl sok intim részlete miatt.

A bevezető tanulmányok közül L’Homme Ilona az erotikus női költészetet veszi górcső alá. Elsősorban Erdős Renée recepciójára támaszkodik, akinek jelentőségével a könyv végén három tanulmány is foglalkozik. Erdős Renée verseiben „szokatlanul forró szenvedély nyilvánul meg, mely nem egyszer áttöri a nőies tartózkodás határait.” Mindez akkor, amikor az írók feladata pusztán a női lélek ábrázolására korlátozódott az erkölcsi tisztaságszeretet nevében. Elgondolkodtató a tanulmányban felvetett paradoxon, amivel a női kitarukozás és hétköznapi élet közötti ellentmondásra hívja fel a figyelmet L’Homme Ilona. Abban az időben ugyanis „a nő élete voltaképpen a szerelemben és az anyaságban teljesedik ki”, magyarán kifejezetten a szexualitáshoz köthető viszonyok között, a korban mégis ennek álszerű ábrázolását kérték számon a női passzivitásra hivatkozva. Nem csoda hát, ha sokak szemét csípte akkoriban az, ha egy nő lerázva magáról a tárgy szerepét, alannyá írta át magát, s a férfit tette világának tárgyává.

A következő írások központi magvát a befogadás szempontjából kulcsfontosságú Kaffka Margittal kapcsolatos dolgozatok alkotják, egészen pontosan hat tanulmány, de munkássága szinte minden egyéb írásban visszatérő hivatkozási pont. A tanulmányok foglalkoznak a *Színek és évek* elbeszélői szubjektumának újszerűségével, ezen belül az emlékezés és a szó összefüggéseivel, valamint a nő mint boszorkány-szimbólum polifóniájának jelentésalkotásával is.

A további dolgozatok próbálják kitágítani azt a beidegződést, miszerint Kaffka Margit egykönyves szerző lenne. Horváth Zsuzsa kiváló tanulmánya, a *Mária évei* a műben lévő intertextusok hatását vizsgálja Mária személyiségére vetítve, rávilágítva ezáltal irodalom és fikció örökös problémájára. További elemzések tárgya még a *Példa egy igaz emberről...*, ugyancsak az intertextualitás kapcsán, a *Hangyaboly*, a Nyugat első nemzedékének iskolaregénye és az *Állomások*, amelyhez Rákai Orsolya mellett egy igen újszerű szempont alapján közelít Horváth Györgyi. Elemzésének középpontjába ugyanis a tér, ezen belül is a XIX. és XX. századi nagyváros utcáin kószáló férfiak és nők társadalmi helyzetét helyezi. Walter Benjamin tanulmányából kiindulva a női várostapasztalatot és annak irodalmi megfogalmazását vizsgálja a már említett *Állomások* mellett Kóbor Tamás *Budapest* című elfelejtett regényében.

Igazi különlegességnek számít a Vay Sándorral/Saroltával foglalkozó tanulmány, amely a nemét megváltoztató század eleji írónkkal foglalkozik. A nemek közötti határátlépések érdekes válfajába tartoznak még Ignotus Emma-levelei, melyeket az író Emma álnéven írt, s amely kapcsán Balázs Imre József, a kevés fér-fiszerzők egyikeként a férfi feminizmusbeli helyéről von le érdekes következtetéseket.

A *Nő, tükör, írás* részletesen vizsgálja még Tormay Cécile, Gulácsy Irén, Földes Jolán, Erdős Renée és Török Sophie életrajzát és írói munkásságát, kiegészítve a kanonizált szövegeket egyéb, kevésbé ismert vagy épp a témájuk kényességénél fogva ez ideig hanyagolt művekkel. Tormay esetében például az ellentmondásosan megítélt *Bujdosó* könyvvel két tanul-

mány is foglalkozik. Gulácsy Irén történelmi regényét a *Fekete vőlegényeket* Varga Virág elemzi egy talán kissé kilógó szempontot is beemelve, miszerint, hogy mennyire magyar ez a regény, s aztán innen kanyarodik rá a történelmi regény női léttapasztalatára. Földes Jolánnal a Mária jól érett és az 1936-os megjelenése után 18 nyelvre lefordított és egymillió példányban eladott *Halászó macska uccája* című könyve kapcsán foglalkozik Jablonczay Tímea és Erős Kinga.

Az írások mellett mindenképp megemlítenők még az írásokat kiegészítő fotók, amelyek Dénes Nóra fotóművész munkái és a Tepes Ferenc által tervezett borító. A hazai könyvkiadásban, különösen tanulmánykötetek esetében sajnos nem mindig találkozni ilyen igényes és a témához ennyire pontosan kötődő alkotásokkal.

A *Nő, tükör, írás* egy alapos igényességgel véghezvitt nagytakarítás kezdete. Valószínűleg a feminista-kritika és a női irodalom rég hiányzó láncszeme irodalmunkból, amely hozzájárul ahhoz, hogy mind az irodalmi-, mind a közgondolkodás másként tekintsen a női irodalomra, felülbírálja a régi beidegződéseket, s hosszú távon változást idézzen elő a kissé elavult szemléletmódon. Ahogy Varga Virág is megfogalmazza *Előszavában*, a sorozat nem összefoglalni, hanem megalapozni kívánja a magyar női irodalom feminista megközelítésének módját, rávilágítva ezzel arra, hogy a könyvvel valóban új fejezet kezdődhet az irodalomkutatás ezen területén. A harminchárom szerző több mint negyven dolgozata megvalósítja azt a heterogén szemléletet, amely igazán kiegyensúlyozott könyvvé teszi a *Nő, tükör, írást*.

Ughy Szabina

XXXVIII. TOKAJI ÍRÓTÁBOR

Sokágú síp – A magyar irodalom égtájai

2010. augusztus 11–12–13. (szerda, csütörtök, péntek)

A tanácskozás házigazdái a határon túl élő és alkotó magyar írók. A magyar irodalom képviselői a környező országokból és a nagyvilágból, akik azokat a műveket, életpályákat, folyamatokat értelmezik, amelyek a magyar irodalom egészének szerves részei, figyelemreméltó értékei. Más és más történelmi, társadalmi és kulturális kölcsönhatások közepette jött létre, fejlődött és élt az utóbbi kilencven évben Erdély, a Partium, Bánát, Bácska, Vajdaság, Délvidék, a Felvidék, a Csallóköz, Kárpátalja, Máramaros, Órvidék, Nyugat-Európa és a Tengerentúl magyar irodalma.

Az elmúlt évtizedek és a jelen eredményeit, szorongató gondjait és közös feladatait áttekinteni és megfogalmazni törekednek az idej Tokaji Író Tábor előadásai és a munkacsoportokban folytatott beszélgetések és viták.

A Tokaji Író Tábor kuratóriuma várja a szakmai érdeklődők, a pályatársak jelentkezését!

Szállásunk és étkezésünk hagyományosan a tokaji Tokaji Ferenc Gimnázium kollégiumában lesz, a tanácskozásoknak és a kiállításoknak a gimnázium aulája ad helyet.

Jelentkezni lehet telefonon, e-mailen és postacímen:

(46) 359-923 vagy (46) 20-4534890

E-mail: tokaji.irotabor@chello.hu

Tokaji Író Tábor, 3501 Miskolc, Pf. 375

A részvétel feltételeiről (jelentkezési határidő, részvételi díj, stb.) legkésőbb júniusban adunk tájékoztatást, az író tábor idej támogatásának ismeretében.

A Tokaji Író Tábor a magyar irodalom legnagyobb hagyományú és hatású nyári rendezvénye, eseménye.

Szeretettel várjuk jelentkezését!

a Tokaji Író Tábor Kuratóriuma